

I. POŁOŻENIE I CHARAKTERYSTYKA OGÓLNA WOJEWÓDZTWA

Województwo śląskie powstało 1 stycznia 1999 roku, a utworzone zostało z części obszarów byłych województw: katowickiego, bielskiego i częstochowskiego. Położone jest w południowej części Polski i graniczy z województwami: opolskim, łódzkim, świętokrzyskim i małopolskim. Południową granicą województwa jest granica państwa z Czechami i ze Słowacją. Zajmuje powierzchnię 12294 km², co stanowi 3,9% powierzchni Polski. Liczba ludności województwa śląskiego wynosi 4 mln 830 tys. Jest to najgęściej zaludnione województwo w Polsce o gęstości zaludnienia 393 osób na 1km², przy średniej krajowej 124 osób na 1km².

Województwo śląskie charakteryzuje się dużym zróżnicowaniem środowiska geograficznego. Występują tu zarówno góry, jak i obszary wyżynne i nizinne. Biorąc pod uwagę podział fizycznogeograficzny wg Kondrackiego, województwo śląskie znajduje się w obrębie trzech prowincji: Niżu Środkowoeuropejskiego, Wyżyn Polskich oraz Karpat Zachodnich z Podkarpaciem. Szczegółowy podział fizycznogeograficzny przedstawia tabela I./1 a obrazuje rycina I./1.

Tabela I./1 Regionalizacja fizycznogeograficzna województwa śląskiego (wg Kondrackiego 1998)

Prowincja	Podprowincja	Makroregion	Mezoregion
31 Niż Środkowo-europejski	318 Niziny Środkowopolskie	318.5 Nizina Śląska	318.57 Równina Opolska
			318.58 Płaskowyż Głubczycki
			318.59 Kotlina Raciborska
34 Wyżyny Polskie	341 Wyżyna Śląsko - Krakowska	341.1 Wyżyna Śląska	341.11 Chełm
			341.12 Garb Tarnogórski
			341.13 Wyżyna Katowicka
			341.14 Pagóry Jaworznickie
			341.15 Płaskowyż Rybnicki
		341.2 Wyżyna Woźnicko - Wieluńska	341.21 Wyżyna Wieluńska
			341.22 Obniżenie Liswarty - Proсны
			341.23 Próg Woźnicki
			341.24 Próg Herbcki
			341.25 Obniżenie Górnej Warty
	341.26 Obniżenie Krzepickie		
	341.3 Wyżyna Krakowsko - Częstochowska	341.31 Wyżyna Częstochowska	
		342 Wyżyna Małopolska	342.1 Wyżyna Przedborska
342.2 Niecka Nidziańska			
51 Karpaty Zachodnie (z Podkarpaciem)	512 Północne Podkarpacie	512.1 Kotlina Ostrawska	
		512.2 Kotlina Oświęcimska	512.21 Równina Pszczyńska
			512.22 Dolina Górnej Wisły
	512.23 Podgórze Wilamowickie		
	513 Zewnętrzne Karpaty Zachodnie	513.3 Pogórze Zachodniobeskidzkie	513.32 Pogórze Śląskie
			513.4 - 5 Beskidy Zachodnie
		513.46 Kotlina Żywiecka	
		513.47 Beskid Mały	
		513.48 Beskid Makowski	
		513.51 Beskid Żywiecki	

Centralną część województwa stanowi Wyżyna Śląska. W podłożu Wyżyny Śląskiej znajduje się niecka wypełniona węglonośnymi skałami karbońskimi. Od południa nasunięte są na nią płaszczowiny karpackie, a od północy i wschodu zalegają na niej skały osadowe triasu i jury, które tworzą charakterystyczne ostańcowe wzgórza. Ukształtowanie powierzchni jest zróżnicowane, maksymalne wysokości dochodzą do 400 m n.p.m. (Góra Św. Anny).

Na północ i północny wschód od Wyżyny Śląskiej znajdują się pozostałe dwa makroregiony Wyżyny Śląsko – Krakowskiej: Wyżyna Woźnicko - Wieluńska i Wyżyna Krakowsko - Częstochowska. W obrębie Wyżyny Woźnicko - Wieluńskiej wyróżnia się trzy pasma wzniesień będące progami bardziej odpornych skał triasu i jury o przebiegu północny zachód - południowy wschód. Pomiedzy wzniesieniami znajdują się obniżenia stanowiące doliny rzeczne: Liswarty i Prozny oraz Warty. Mimo dużego zróżnicowania ukształtowania powierzchni teren nie przekracza maksymalnie 350 m n.p.m. (część południowa Progu Woźnickiego), a średnie wysokości mieszczą się w granicach 220 - 300 m n.p.m.

W obrębie makroregionu Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej na terenie województwa śląskiego znajduje się tylko Wyżyna Częstochowska. Zbudowana jest z wapieni górnourajskich, które tworzą na powierzchni charakterystyczne ostańce skalne. Pomiedzy wzniesieniami znajdują się płaskie doliny rzeczne wypełnione piaskami, w których wody płyną tylko okresowo, co związane jest z budową geologiczną. Występuje tu też duża ilość jaskiń i innych form krasowych. Maksymalne wysokości dochodzą do ponad 500 m n.p.m., a średnio mieszczą się w granicach 400 - 300 m n.p.m.

Z kolei od północy i zachodu Wyżynę Śląską otaczają obszary będące częścią Niziny Śląskiej. Nizina Śląska jest rozległą równiną, która rozciąga się po obu stronach Odry. Obszar ten znajdował się kiedyś pod wpływem działalności lodowca, przez co obecnie znajdujemy tu liczne formy polodowcowe. Klimat należy tu do najcieplejszych w Polsce - zima jest krótka, a lato suche i ciepłe. Jednak pomimo niskich opadów w obrębie samej niziny, występują tam liczne wezbrania i powodzie spowodowane wysokimi opadami w górach, skąd wypływa część zasilających Odrę rzek. Dzięki korzystnym warunkom klimatycznym i glebowym Nizina Śląska stała się jednym z najważniejszych rejonów rolniczych w kraju.

Na północny wschód od Wyżyny Śląsko-Krakowskiej położona jest Wyżyna Małopolska, w obrębie której na terenie województwa śląskiego znajdują się Wyżyna Przedborska oraz Niecka Nidziańska. Wyżyna Przedborska zbudowana jest ze skał kredy, jury i triasu, przykrytych w niektórych miejscach – głównie w obniżeniach – utworami polodowcowymi. Region ten ma charakter przejściowy między krajobrazami nizin i wyżyn. Wysokości sięgają tu przeważnie do 300 m n.p.m. i tylko w niewielu miejscach nieznacznie je przekraczają.

Niecka Nidziańska jest obniżeniem pomiedzy Wyżyną Krakowsko-Częstochowską, a Wyżyną Kielecką. Jest ona bardzo zróżnicowana litologicznie – budują ją piaskowce, wapień, ily, gipsy i lessy – a co za tym idzie, również glebowo. Wyżyna Miechowska – część Niecki Nidziańskiej w obrębie województwa śląskiego – jest prawie w całości pokryta lessem, dzięki czemu są tam bardzo urodzajne gleby, a obszar ten ma charakter typowo rolniczy z niewielkimi płatami lasów.

Fragment południowo-zachodniej części województwa śląskiego w rejonie Zebrzydowic stanowi Kotlina Ostrawska. Jest ona obniżeniem, w podłożu którego znajdują się skały karbońskie z węglem kamiennym, a na nich położone są skały osadowe przykryte utworami polodowcowymi. Ukształtowanie powierzchni ma charakter częściowo równinny, a częściowo pagórkowaty, przy czym wysokości nie osiągają 300 m n.p.m.

Od wschodu z Kotliną Ostrawską graniczy Kotlina Oświęcimska. Środkową jej część stanowi Dolina Górnej Wisły, w obrębie której można spotkać piaszczyste terasy zalewowe z niewielkimi wydymami oraz charakterystyczną bardzo dużą ilością mniejszych i większych stawów hodowlanych. Na północ od doliny Górnej Wisły rozciąga się Równina Pszczyńska.

Na jej powierzchni zalegają utwory czwartorzędowe o grubości do 40 m. Jest to piaszczysta równina pokryta w znacznej mierze przez lasy zwane Lasami Pszczyńskimi. Wysokości sięgają tu maksymalnie 270 m n.p.m. Natomiast na południe od Doliny Górnej Wisły rozciąga się Podgórze Wilamowickie. Wznosi się ono o 30-70 m ponad dna dolin dopływów Wisły. Na powierzchni występują tu utwory czwartorzędowe przykryte lessem lub innym materiałem pylastym. W związku z tym wytworzyły się w tym miejscu dobre gleby, co sprzyja rozwojowi rolnictwa.

Na południe od pasa kotlin rozciąga się pas pogórzy. W obrębie województwa śląskiego znajduje się Pogórze Śląskie – część Pogórza Zachodniobeskidzkiego. Pogórze Śląskie zbudowane jest głównie ze skał fliszowych. Wysokości sięgają tu maksymalnie do 520 m n.p.m., a przeciętne wahają się w granicach 280 – 450 m n.p.m. Charakterystycznymi formami są tu stożki napływowe tworzone przez rzeki wypływające z gór na bardziej równinne tereny np.: Wisłę, Brennicę i Sołę.

Południową część województwa śląskiego zajmuje makroregion Beskidy Zachodnie. Zbudowane są one przede wszystkim z różnych rodzajów piaskowców, a ich wysokości mieszczą się w granicach 700-1750 m n.p.m. W zależności od wysokości poszczególnych pasm górskich wchodzących w skład Beskidów Zachodnich wyróżnia się tu od dwóch do pięciu pięter krajobrazowych: pogórskie, dolnoreglowe, górnoreglowe, subalpejskie i alpejskie. W obrębie tej jednostki, a dokładniej w obrębie Beskidu Żywieckiego znajduje się europejski dział wodny rozdzielający dorzecze Wisły od dorzecza Dunaju.

Przez obszar województwa śląskiego przebiega dział wodny rozdzielający dorzecza dwóch głównych rzek Polski – Wisły i Odry, a poza tym, jak już wspomniano europejski dział wodny. Do większych rzek województwa można zaliczyć Wartę, Liswartę, Małą Panew, Pilicę i Sołę.

Na klimat województwa wpływ mają zarówno masy powietrza oceanicznego z zachodu, jak i kontynentalnego ze wschodu. Średnie roczne sumy opadów są wysokie, ze względu na przeważający wyżynny charakter województwa, a średnia roczna temperatura waha się w przedziale 7 – 8°C. Przeważają tu wiatry zachodnie o niewielkiej prędkości. Na naturalne procesy nakładają się czynniki antropogeniczne, co powoduje powstawanie lokalnych topoklimatów w obrębie terenów zurbanizowanych, różniących się warunkami od obszarów otaczających.

Zgodnie z danymi statystycznymi, w województwie śląskim użytki rolne stanowią 51,9%, lasy i zadrzewienia 32,2%, wody 2,2%, tereny komunikacyjne i osiedlowe 11,4%, użytki kopalne 0,2%, a nieużytki 1,3%.

Województwo śląskie jest jednym z najbardziej przekształconych antropogenicznie obszarów Polski, jednak na jego terenie można zaobserwować wiele unikalnych wartości przyrodniczych częściowo objętych różnymi formami ochrony przyrody, a częściowo dopiero na to oczekującymi.